

Wyrok z dnia 3 sierpnia 2000 r.

II UKN 661/99

Nauczanie religii w punktach katechetycznych prowadzonych przez osoby prawne Kościoła Katolickiego (parafie) przed wejściem w życie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 29, poz. 154 ze zm.) oraz zarządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 kwietnia 1996 r. w sprawie szczegółowego zakresu uprawnień i obowiązków nauczycieli i wychowawców zatrudnionych w szkołach (placówkach) prowadzonych przez osoby prawne Kościoła Katolickiego (M.P. Nr 30, poz. 316) było pracą nauczycielską w rozumieniu art. 1 ust. 1 w związku z art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 56, poz. 357 ze zm.) oraz art. 2 pkt 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (jednolity tekst: Dz.U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329 ze zm.).

Przewodniczący SSN Beata Gudowska (sprawozdawca), Sędziowie SN: Stefania Szymańska, Maria Tyszel.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 3 sierpnia 2000 r. sprawy z wniosku Józefa H. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w O. o emeryturę, na skutek kasacji organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 26 maja 1999 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Okręgowy, Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Olsztynie ustalił, że Józef H. w okresie od dnia 15 czerwca 1960 r. do dnia 30 czerwca 1991 r. jako ksiądz katolicki uczył religii w pełnym wymiarze czasu pracy w punktach katechetycznych przy parafiach Archidiecezji W. Posiłkując się przepisem art. 21 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rze-

czypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 29, poz. 154 ze zm.) oraz poglądem wyrażonym w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 30 lipca 1997 r., II UKN 201/92 (OSNAPIUS 1998 nr 11, poz. 347), Sąd Okręgowy zastosował przepis art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (Dz.U. Nr 3, poz. 19 ze zm.) i wyrokiem z dnia 18 lutego 1999 r. zmienił decyzję Oddziału Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w O. i przyznał ubezpieczonemu prawo do emerytury z tytułu długoletniego wykonywania pracy nauczycielskiej.

W apelacji od tego wyroku organ rentowy powołał się na odmienny pogląd Sądu Najwyższego, wyrażony w uchwale z dnia 16 września 1992 r., II UZP 2/92 (PiZS 1993 nr 2, s. 79) i zarzucił, że praca katechetyczna prowadzona w parafiach nie jest pracą nauczycielską uprawniającą do emerytury na podstawie zastosowanego przez Sąd przepisu Karty Nauczyciela.

Sąd Apelacyjny w Warszawie oddalił apelację wyrokiem z dnia 26 maja 1999 r. [...]. Przy bezspornych ustaleniach co do wymiaru czasu pracy oraz stażu zatrudnienia ubezpieczonego, zatrudnienie to potraktował jako pracę nauczycielską wykonywaną w placówce oświatowo-wychowawczej, o której mowa w art. 2 pkt 3 - 5 i 7 oraz 10 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 95, poz. 425 ze zm.) i do której odnosi się przepis art. 1 ust. 1 Karty Nauczyciela.

W kasacji, opartej na naruszeniu prawa materialnego organ rentowy powtórzył podnoszony w apelacji zarzut niewłaściwego zastosowania art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela i rozwijając go twierdził, że Sąd błędnie uznał okres wskazany we wniosku ubezpieczonego za pracę nauczycielską, gdyż z uprawnień określonych w Karcie Nauczyciela mogą korzystać tylko nauczyciele i wychowawcy placówek założonych i prowadzonych przez Kościół Katolicki na podstawie ustawy o systemie oświaty. Powoływał się przy tym na regulację wynikającą z art. 21 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej w związku z zarządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 kwietnia 1996 r. w sprawie szczegółowego zakresu uprawnień i obowiązków nauczycieli i wychowawców zatrudnianych w szkołach (placówkach) prowadzonych przez osoby prawne Kościoła Katolickiego (M.P. Nr 30, poz. 316). Twierdził na ich podstawie, że wcześniej, gdy z mocy art. 14 ust. 1 i 3 podpisanego w dniu 28 lipca 1993 r. Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską (Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318) Kościół Katolicki mógł zakładać i prowadzić placówki oświatowe i wychowawcze oraz szkoły na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy, nauczyciele i wycho-

wawcy tych placówek mieli prawa nauczycieli szkół publicznych tylko pod warunkiem, że placówki te były szkołami lub placówkami publicznymi albo mającymi uprawnienia szkół publicznych. Punkty katechetyczne działające w parafiach nie były takimi szkołami ani placówkami pod rządem ustawy z dnia 15 listopada 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz.U. Nr 32, poz. 160 ze zm.), ani nie są nimi według art. 2 pkt 3 ustawy o systemie oświaty, skoro nie zostały wymienione w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 września 1993 r. w sprawie rodzajów, organizacji i zasad działania placówek oświatowo-wychowawczych (Dz.U. Nr 95, poz. 344 ze zm.). Według kasacji, punkty katechetyczne organizowane przy parafiach nie należały także do niepublicznych placówek oświatowo-wychowawczych tworzonych przez osoby fizyczne lub prawne, gdyż nie były prowadzone za zezwoleniem Ministra Oświaty, na określonych przez niego zasadach i warunkach oraz pod jego nadzorem (art. 39 ust. 1 ustawy).

Skarżący organ rentowy twierdził dalej, że przepis art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela został błędnie zastosowany w stanie faktycznym, w którym ksiądz nauczał religii w ramach obowiązków zleconych mu przez władze kościelne także dlatego, że nie wiązała go umowa o pracę na stanowisku nauczyciela. Organ rentowy argumentował, że umowie o pracę na stanowisku nauczyciela, zawieranej zgodnie z Kartą, odpowiada tylko zatrudnienie na stanowisku nauczyciela religii w pozaszkolnych punktach katechetycznych na podstawie umowy o pracę zawartej z dyrektorem szkoły wyznaczonej przez miejscowego kuratora oświaty według zasad przewidzianych w § 5 zarządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych (Dz.U. Nr 36, poz. 155), a jej zawarcie nie było możliwe w stanie prawnym obowiązującym przed dniem 1 września 1992 r.

W konkluzji skarżący wywodził, że przed dniem 1 września 1996 r., czyli przed dniem wejścia w życie cytowanego zarządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 kwietnia 1996 r. w sprawie szczegółowego zakresu uprawnień i obowiązków nauczycieli i wychowawców zatrudnianych w szkołach (placówkach) prowadzonych przez osoby prawne Kościoła Katolickiego, nie istniała prawna możliwość uznania prowadzenia przez księdza katechezy parafialnej za wykonywanie pracy nauczycielskiej, a z tego względu wniosek kasacyjny sprowadził do żądania zmiany zaskarżonego wyroku i orzeczenia o oddaleniu odwołania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przepis art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 21 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (w brzmieniu obowiązującym w dacie wyrokowania przez Sąd drugiej instancji, nadanym ustawą z dnia 14 czerwca 1996 r., jednolity tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 56, poz. 357 ze zm.) stanowi podstawę prawną dla wyjątkowego uprawnienia przejścia na emeryturę przed osiągnięciem wieku emerytalnego, służącego nauczycielom mającym trzydziestoletni okres zatrudnienia, w tym 20 lat pracy w szczególnym charakterze. Wstępnie więc należy stwierdzić, że uprawnienie to jest wyrazem ujętej w preambule Karty Nauczyciela szczególnej rangi społecznej zawodu nauczycielskiego i przysługuje ściśle określonym podmiotom.

Krąg uprawnionych do emerytury, zwanej emeryturą nauczycielską, określony został w powołanym przepisie w sposób wymagający bliższego sprecyzowania. I tak, celem wyjaśnienia użytych w nim pojęć „nauczyciel” oraz „praca w szczególnych warunkach” należy sięgnąć do ich definicji zawartych w innych przepisach Karty Nauczyciela. O nauczycielach (bez bliższego określenia) mówi art. 3 pkt 1 Karty, definiując ich jako nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych, zatrudnionych w przedszkolach, szkołach lub innych placówkach wymienionych w art. 1 ust. 1 tej ustawy. W tej definicji następuje więc powiązanie statusu nauczyciela z miejscem jego zatrudnienia; nauczycielami w rozumieniu Karty Nauczyciela są więc tylko nauczyciele wykonujący pracę nauczycielską w miejscach określonych w art. 1 ust. 1 Karty.

Rozstrzygnięcie, czy w świetle definicji z art. 3 pkt 1 Karty Nauczyciela jest możliwe traktowanie jako nauczyciela księdza katolickiego, uczącego religii przed 1 września 1991 r. w parafialnych punktach katechetycznych, wymagało zatem stwierdzenia, czy parafie były placówkami wskazanymi w art. 1 ust. 1 Karty Nauczyciela, mimo że w przepisie tym nie wymienia się punktów katechetycznych *expressis verbis*. Pogląd, że parafialna działalność katechetyczna jest pracą nauczycielską wyraził już Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 30 lipca 1997 r., II UKN 201/97 (OSNAPUS 1998 nr 11, poz. 347) przyjmując, iż punkt katechetyczny należy traktować jako jednostkę organizacyjną objętą systemem oświaty, określoną w art. 2 pkt 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 95, poz. 425 ze zm.), jedną z placówek oświatowo-wychowawczych, umożliwiających w szczególności uzyskanie oraz uzupełnienie wiedzy ogólnej, zdobywanie umiejętności, kształtowanie i rozwijanie

zainteresowań i uzdolnień, także korzystanie z różnych form wypoczynku, odpowiadającą wymienionym w art. 1 ust. 1 Karty Nauczyciela.

Skład Sądu Najwyższego orzekający w niniejszej sprawie w pełni to stanowisko prawne podziela, gdyż jakkolwiek w ramach systemu oświaty punkt katechetyczny nie posiada statusu szkoły (por. art. 3 ust. 1 pkt 3 ustawy o systemie oświaty), to jednak w ustawowej definicji „szkoły” ujętej w art. 3 pkt 2 Karty Nauczyciela punkt ten plasuje się jako placówka, w której wykonywana jest praca nauczycielska. Potwierdza to powołane na wstępie zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 kwietnia 1996 r. w sprawie szczegółowego zakresu uprawnień i obowiązków nauczycieli i wychowawców zatrudnianych w szkołach (placówkach) prowadzonych przez osoby prawne Kościoła Katolickiego (M.P. Nr 30, poz. 316), wskazujące na stosowanie przepisów Karty Nauczyciela, w tym jej art. 88, do osób zatrudnionych w tych szkołach (placówkach) w wymiarze nie niższym niż połowa obowiązującego wymiaru zajęć. Taka deklaracja w akcie niższego rzędu nie byłaby zresztą możliwa, gdyby stosowanie przepisów Karty nie wynikało wprost z art. 21 ust. 2 w związku z art. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej do nauczycieli i wychowawców zatrudnionych w szkołach oraz innych placówkach, wymienionych w art. 3 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, prowadzonych przez osoby prawne Kościoła Katolickiego.

Mając to na względzie, obecny skład Sądu Najwyższego nie podziela wskazywanego przez skarżącego poglądu wyrażonego w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 16 września 1992 r., II UZP 2/92, z którego wynika, że praca katechetyczna prowadzona w katechizacji parafialnej nie jest pracą nauczycielską. Pogląd ten zdezaktualizował się zresztą po zmianach stanu prawnego polegających na rozwinięciu w aktach wyższej rangi prowizorycznych postanowień instrukcji Ministra Edukacji Narodowej dotyczącej powrotu nauczania religii do szkół w roku szkolnym 1990/91, wiążącej się z wydaniem przez tego Ministra zarządzenia nr 31 z dnia 27 sierpnia 1990 r., uchylającego zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania w sprawie umożliwienia dzieciom i młodzieży szkolnej uczestniczenia w katechezie parafialnej (Dz.Urz. MEN z dnia 8 września 1990 r.), w których zrównano nauczanie religii w szkołach i punktach katechetycznych z pracą nauczycielską.

Opierając się na tym nowym uregulowaniu, skarżący twierdził, że księża nauczający religii w punktach katechetycznych mogą być uważani za nauczycieli dopiero

po dniu 1 września 1996 r., jednak w kasacji nie przedstawił racji przemawiających za wykluczeniem możliwości traktowania w ten sam sposób prowadzenia nauki religii w okresie przed tą datą, a po usunięciu nauki religii ze szkół, tj. od 1957 r. Tymczasem argumentem na rzecz jednakowego traktowania nauczycieli religii przez cały okres prowadzenia tej nauki, niezależnie od narzucanych jej rygorów oraz nakazu odbywania poza szkołami państwowymi, jest wniosek prawny wynikający z ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, która – zastrzegając, że nauczanie religii jest wewnętrzną sprawą Kościoła – przyznaje Kościołowi prawo do nauczania religii oraz religijnego wychowania dzieci i młodzieży organizowanego przez parafie i domy zakonne (art. 18) oraz sankcjonuje dotychczasową praktykę nauczania jej w punktach katechetycznych organizowanych w kościołach, kaplicach i budynkach kościelnych, a także w innych pomieszczeniach udostępnionych na ten cel (art. 19 ust. 1). Odbywanie w latach 1957-1991 nauki religii katolickiej wyłącznie poza szkołami państwowymi nie może, po transformacji ustrojowej, decydować o niezaliczalności pracy katechetycznej prowadzonej w tamtym czasie, gdy obecnie stosowanie praw i obowiązków ustalonych dla nauczycieli i wychowawców zatrudnionych w państwowych szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych oraz opiekuńczo-wychowawczych, odnosi się wprost do nauczycieli i wychowawców zatrudnionych w szkołach lub innych placówkach oświatowo-wychowawczych oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych prowadzonych przez kościelne osoby prawne, w zakresie określonym przez Ministra Edukacji Narodowej na wniosek Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski.

Niezależnie od tego, za identycznym traktowaniem stanów faktycznych sprzed dnia 1 września 1996 r. i po tej dacie przemawia spostrzeżenie natury ogólnej, a mianowicie, że rodzaj, sposób wykonywania, cel i znaczenie nauki religii było w każdym czasie identyczne. Księża prowadzący katechezę byli zatrudniani przez terenowe organy administracji państwowej za wynagrodzeniem, a w zakresie uprawnień do świadczeń traktowano ich na równi z pracownikami tych organów (por. zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 19 sierpnia 1961 r. w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych, Dz.Urz. MOiW Nr 10, poz. 124, wydane na podstawie art. 39 ust. 2 ustawy o rozwoju systemu oświaty i wychowania z dnia 15 listopada 1961 r. oraz zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 23 października 1981 r. o katechezie parafialnej, Dz.Urz. MOiW Nr 10, poz. 26). Odpowiada to późniejszemu zatrudnieniu zgodnie z Kartą na podstawie umowy o pracę na stanowisku nauczy-

ciela religii w pozaszkolnych punktach katechetycznych, zawartej z dyrektorem szkoły wyznaczonej przez miejscowego kuratora oświaty (por. § 5 zarządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych, Dz.U. Nr 36, poz. 155).

Fakt zatrudnienia w miejscu, z którym współcześnie obowiązujące przepisy wiążą wykonywanie pracy nauczycielskiej, stanowi istotną przesłankę do przyjęcia, że nauczanie religii w punktach katechetycznych prowadzonych przez osoby prawne Kościoła Katolickiego (parafie) przed wejściem w życie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej było pracą nauczycielską w pojęciu art. 1 ust. 1 oraz art. 3 pkt 1 Karty Nauczyciela oraz art. 2 pkt 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Przyznał to pośrednio Minister Edukacji Narodowej w § 3 pkt 10 zarządzenia z dnia 22 czerwca 1995 r. w sprawie wynagradzania nauczycieli (M.P. Nr 31, poz. 366), nakazując zaliczać przy ustalaniu szczebla wynagrodzenia zasadniczego nauczycieli i ich awansowania do szczebla wyższego okresy prowadzenia zajęć katechetycznych w szkołach i innych placówkach oświatowo-wychowawczych lub w ramach katechezy parafialnej.

W tym stanie rzeczy należało zaaprobować stwierdzenia Sądu Apelacyjnego, że ubezpieczony wykazał trzydziestoletni okres pracy nauczycielskiej, wymienionej w art. 1 ust. 1 Karty i traktowanej jako zatrudnienie w szczególnych warunkach (por. uchwałę Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 1986 r., III UZP 8/86, OSNCP 1986 z. 12, poz. 193), i uznać, że kasacja, zarzucając naruszenie art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela, nie powołuje się na usprawiedliwione podstawy.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 393¹² KPC).

N o t k a

W niepublikowanej dotychczas **uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 13 czerwca 2001 r., III ZP 32/00 (teza - patrz: OSNAPiUS 2001 r. nr 14 - okładka)** Sąd Najwyższy uznał, że okres nauczania religii w katechizacji parafialnej w ramach stosunku pracy przed dniem 25 października 1991 r. jest okresem pracy nauczycielskiej w rozumieniu art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 56, poz. 357 ze zm.).

=====